

Cumhuriyetin Diplomatı Olmak: Erken Cumhuriyet Dönemi Büyükelçileri Üzerine Prosopografik Bir İnceleme

*Becoming a Diplomat of the Republic: A Prosopographical Study on Early
Republican Ambassadors*

Tülay DEMİR-ŞİMŞEK*

Kitap Künyesi: Müzeyyen Ezel Ünal. (2023). *Cumhuriyetin Diplomatı Olmak: Erken Cumhuriyet Dönemi Büyükelçileri Üzerine Prosopografik Bir İnceleme*. İletişim Yayınları. 332 sayfa.

*

En yalın ifadeyle “devletler arasındaki ilişkilerin barışçıl yollardan yürütülmesi” olarak tanımlanan diplomasi, diplomatlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Kodaman ve Akçay, 2010, s. 76). Bu açıdan diplomasi mesleği diğer meslek gruplarından farklı olarak birtakım özel nitelikler gerektirir. Oran (2022), dış işlerinin her şeyden önce, ulusal çıkar kavramıyla doğrudan ilintili olan iki bakanlıktan biri (diğeri Milli Savunma Bakanlığı’dır) olduğunun altını çizerken, diplomasi mesleğiyle uğraşanların yabancı dil bilgisi, uluslararası kurallara hâkimiyet, uluslararası ortamın çok hızlı bir biçimde değişmesine ayak uydurabilme gibi özelliklere sahip olmaları gerektiğini ifade eder (s. 55). Müzeyyen Ezel Ünal (2023), büyük liderler veya devlet başkanları dışında dış politikanın yapımında aktif

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Hopa İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Artvin-Türkiye, tulaydemir@artvin.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2826-0774>

Geliş/Submitted: 15.10.2024 | **Kabul/Accepted:** 25.11.2024

Atıf/Cite: Demir Şimşek. T. (2025). Cumhuriyetin Diplomatı Olmak: Erken Cumhuriyet Dönemi Büyükelçileri Üzerine Prosopografik Bir İnceleme. *Publicus*, (3). 194-204.

---

rol alan diplomatların yeterince araştırılmadığı tespitini yaparken, esasında uluslararası ilişkiler literatürünün “insansız” olmasından yakınmaktadır (s.11). Yazar, diplomasi tarihini devletlerin tarihi olarak ele alan, lider odaklı bakış açısı yerine devlet dışı aktörlerin tarihi olarak ele alan, çok aktörlü, ilişkiyel bakış açısını benimsemektedir. Bu çerçevede dış politikanın önemli aktörleri olarak diplomatların, diplomasi tarihi ile ilgili araştırmalara giderek daha fazla konu edildiği görülmektedir (Kuru ve Pabuççular, 2022; Sert, 2018). Ünal’ın tam da bu noktadan hareketle kaleme aldığı *Cumhuriyetin Diplomatı Olmak: Erken Cumhuriyet Dönemi Büyükelçileri Üzerine Prosopografik Bir İnceleme* adlı eseri, yazarın doktora tezinin gözden geçirilerek kitaplaştırılmış halidir. Tanıl Bora editörlüğünde hazırlanan eserin ilk baskısı, 2023 yılında İletişim Yayınları tarafından yapılmıştır.

Yazar, erken Cumhuriyet döneminde Hariciyenin dönüşümünü büyükelçiler üzerinden ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda eserde erken Cumhuriyet dönemi diplomasisinde diplomatların etkilerinin hangi düzeyde olduğu, Hariciyenin kurumsallaşma sürecinde hangi politikaların, çatışmaların, kararların etkili olduğu, diplomatların görevleri sırasında karşılaştıkları durumlara nasıl tepki verdikleri gibi sorulara yanıt aramaktadır (Ünal, 2023, s. 17). Yazar, bu sorulara yanıt ararken prosopografi, bir başka ifadeyle kolektif biyografi yöntemini kullanmaktadır. Tarih araştırmalarında öne çıkan yöntemlerden biri olan prosopografi, “tarihteki bir grup aktörün yaşamlarının ve ortak özelliklerinin kolektif bir inceleme yoluyla araştırılmasına dayanmaktadır” (Köse, 2023, s. 429). Yazar, bu yöntemle yalnızca bireye odaklanan bir yaklaşımın sınırlılığından kendini kurtararak, araştırmasında esas aldığı grubun yaşamlarını tarihsel ve toplumsal bağlamı içerisinde ele almaktadır (Ünal, 2023, s. 17). Böylece, birbirinden ayrı alanlar gibi görülen kurumsal alan ile sosyal alan arasındaki bağın yeniden kurulması mümkün hale gelmektedir (s. 18).

Eser giriş ve sonuç bölümleri haricinde dört bölümden oluşmaktadır. Eserin *Diplomatları İncelemek* başlığını taşıyan birinci bölümü, uluslararası ilişkiler disiplininde diplomasinin ve diplomatların nasıl ele alındığına ilişkin zengin bir teorik açıklama sunmaktadır. Yazara göre, diplomasi büyük ölçüde pratiğe dönük bir alan olmasına rağmen, uluslararası ilişkiler disiplininde diplomatların salt birer uygulayıcıya indirgenerek diplomasi pratiğinin ikinci plana atılması teori ile pratik arasında önemli bir kopukluğa neden olmaktadır. Ana akım uluslararası ilişkiler teorilerinde devletin gücü askerî ve maddi güç bağlamında ele alınmakta, diplomasinin devletin gücü üzerindeki belirleyiciliği görmezden gelinmektedir (Ünal, 2023, s. 15). Yazar, söz konusu “özcü” bakışı reddederken, diplomasiye ilişkisel bir bakış açısıyla yaklaşmanın önemi üzerinde durmaktadır. İlişki içindeki özneler ve kurulan ilişkilere odaklanan bu bakış açısı sayesinde, diplomatların sosyal çevreleri, ideolojileri, politikacılar vb. pek çok unsurla ilişkili şekilde, başkalarıyla ilişkiyi kuran aktörler olarak ele alınması mümkün olmaktadır. Dolayısıyla, dış politikanın gerçek manada sahadaki aktörleri olarak diplomatları, basit birer memur olarak değil; sosyal çevreleri, üst makamlarla olan ilişkileri, çelişkili durumlarla baş etme biçimleri gibi pek çok unsur etrafında şekillenen karmaşık bir topluluktur (s. 17). Bu bakış açısı, özneyi bir yapı içerisinde ve basitçe yönlendirilmiş varlıklar olarak ele alma sakıncasını bertaraf etmektedir. Nitekim uluslararası ilişkiler literatüründe yeni bakış açıları diplomasi mesleğini ve diplomatları tarihsel ve politik bir özne olarak, bir analiz kategorisi olarak ele almaktadırlar. Bu eğilim, siyaset bilimi, tarih, antropoloji gibi alanlarda belirli bir dönemin kurumları ve kurumlarını oluşturan aktörlerin karmaşık ilişkilerinin ele alındığı, sosyal, politik, kültürel ağlara odaklanan bakış açısından etkilenmiştir. Yazarın ifade ettiği gibi, “diplomasi tarihi salt devletlerin tarihi değil, bilakis devlet dışı aktörlerin de tarihidir” (s. 38).

Kimi zaman halktan kopuk, topluma yabancı, kimi zaman uluslararası barışın temsilcileri olarak görülen diplomatlar, politikacılara kıyasla çoğunlukla geri planda kalan kimselerdir. Diğer taraftan diplomatlık mesleği, pek çok çelişkiyi de içinde barındırmaktadır. Kişisel yaşamı ile kamusal yaşamı arasında veya temsil ettiği devlet ile görevli olarak bulunduğu devlet arasında vb. olmak üzere sürekli bir çelişki içerisinde dirler (Ünal, 2023, s. 34). Yazar, diplomatların üstlendiği bu çeşitli rollerin algılanmasında Bourdieu'nun *habitus* ve *alan* kavramsallaştırmasını takip etmektedir. Habitus, "geçmiş deneyimleri bütünleştirerek, her an bir algı, beğeni, eylemler matrisi işlevi gören ve şemaların analogik aktarımıyla benzer sorunların çözümüne imkân vererek sonsuz çeşitlilikteki görevin yerine getirilmesini mümkün kılan kalıcı bir yatınlıklar sistemidir" (Bourdieu, 2021, s. 84'ten akt., Ünal, 2023, s. 45). Habitus kavramı, "insanların belirli kültürler veya alt kültür içerisinde yaşamaları sonucunda zihinlerinde sahip oldukları temel bilgi stokunu anlatır" (Palabıyık, 2011, s. 128). Diplomatlar, meslektaşlarıyla paylaştıkları ortaklık duygusu, politik yakınlıkları, sosyal çevreleri vb. ortaklıklar ve kendilerinden beklenen roller ve nitelikleri içşelleştirerek esasında mesleklerine özgü bir habitus inşa etmektedirler. Yazar bu noktada, söz konusu habitusun statik değil dinamik bir niteliğe sahip olduğunu alan kavramı etrafında açıklamaktadır. Toplumsal yaşamın özerkleşmiş farklı zeminlerini ifade eden alan, bu örnekte diplomatlık mesleğinin farklı unsurlarını barındıran ilişkişel bir alan olarak öne çıkmaktadır (Ünal, 2023, s. 48). Yazar habitus ve alan kavramlarının "belirli bir döneme ait kolektif bir grubun kolektif inançlarını, davranışlarını o dönemin yapısal özellikleriyle ilişkişel bir biçimde" kavrama imkânı verdiği kanaatinde dir (s. 48).

Eserin *Erken Cumhuriyet Döneminde Diplomasi ve Diplomatlar* başlığını taşıyan ikinci bölümünde İmparatorluk'tan devralınan mirasla birlikte Cumhuriyet'in Hariciye kadrosunun nasıl oluştuğu oldukça ayrıntılı

---

bir biçimde gözler önüne serilmektedir. Bu kısımda Hariciye Nezareti'nin oluşumunun tarihsel arka planı, kültürel değişimin öncüsü olma işlevi, diplomatların bürokratik elit olmaları, hariciye vekilleri, katib-i umumiler, dış işlerinde atamaların nasıl gerçekleştiği ve tüm bunların içerdiği politik anlam üzerinde durulmaktadır. Esasında burada, Hariciyenin İstanbul'dan Ankara'ya uzanan kuruluş öyküsü süreklilikler ve karşıtlıklar üzerinden okuyucuya sunulmaktadır. Cumhuriyet Hariciyesinin kurumsal yapısının büyük oranda İmparatorluk Hariciyesinin milliyetçi, seküler, modernleşmeci ve militarist niteliğiyle öne çıkan son kuşağından oluştuğuna değinilmiştir (Ünal, 2003, s. 299). Erken Cumhuriyet dönemi büyükelçileri ise İmparatorluk'tan geçen ve buradaki bilgisini yeni döneme aktaran hariciye memurları, askerlikten diplomatlığa geçener ve Milli Mücadele döneminde "Türkçülük davasına sahip çıkmış" kişiler olmak üzere üç önemli profilden oluşmuştur (s. 300). Bununla birlikte esere göre, Milli mücadele kadroları arasındaki görüş farklılıkları Cumhuriyet Hariciyesinin kuruluşunda önemli bir kıstas olmuş, bilhassa diplomatların ulusal ve ekonomik bağımsızlık konusundaki fikirleri bu kadroda yer alıp almayacaklarını oldukça net bir çizgiyle belirlemiştir (s. 83). Öyle ki önemli siyasi figürlerin merkezle karşıt tutumlara sahip olması durumunda onları merkezden uzaklaştırmanın bir yolu olarak büyükelçi atamaları devreye girmektedir. Ali Fethi Okyar, Ali Fuat Paşa, Hamdullah Suphi gibi isimler belirli siyasi figürlerin iç politikadan nasıl uzaklaştırıldığının örnekleridir (ss. 132-136).

Yazarın Erken Cumhuriyet döneminde diplomasinin yapısına ve oluşumuna dair sıkça lider odaklılık ve merkeze bağlılık vurgusu yapması, okuyucuda yer yer diplomatların itaat eden memurdan öte bir rolü olmadığı kanaatini oluşturmaktadır. Yazar bu hususu, her ne kadar hareket alanları dar olsa da diplomatların Cumhuriyet döneminin önemli konumda olan, güvenilen kişileri olduğunu, zaman

---

zaman kendi fikirleri doğrultusunda hareket ettiklerini ifade ederek açıklığa kavuşturmuştur. Örneğin; Hüsrev Gerede'nin Sofya elçiliği sırasında Bulgaristan Türklerinin Latin alfabesiyle eğitim görmeleri için kişisel olarak çaba göstermesi, diplomatların Kemalist reformların sınır ötesine ulaşmasındaki aracılık rolüne işaret etmektedir (Ünal, 2003, s. 225).

Eserin üçüncü ve dördüncü bölümleri, araştırmanın asıl odağında yer alan büyükelçilere ayrılmaktadır. *Büyükelçiler: Kolektif Bir Biyografi* başlığını taşıyan üçüncü bölümde yazar, büyükelçilerin diploması kariyeri yolculuklarını baba mesleklerinden, büyüdükleri şehirlere, eğitim aldıkları okullara kadar uzanan dönemler üzerinden anlatmaktadır. Burada yazarın amacı, büyükelçilerin sosyal ve kültürel sermayelerinin oluşumunu gözler önüne sermektir. Bu bölüm kolektif biyografi veya bir diğer adıyla prosopografi yönteminin uygulandığı bölümdür.

Eserin kolektif bir biyografi çalışması olması dolayısıyla -üçüncü ve dördüncü bölümlerde daha yoğun olmak üzere- diplomatların anı ve hatıratlarına sıkça yer verilmektedir. Bu anı kaynaklarından yola çıkıldığında, diplomatlık mesleğinin belirli bir sosyal sınıfa mensup kişilerden oluşması şaşırtıcı değildir. Yazarın detaylı bir şekilde aktardığı üzere diplomatlık, eve gelen misafirlerle edilen sohbetlerin içeriğinden, giyimlerine, çocuklara yabancı dil bilgisi verilmesine, sanatla ilgilenmelerinin teşvik edilmesine kadar (Ünal, 2003, s. 140) pek çok sosyal pratikte karşılık bulmaktadır. Nitekim diplomatların büyük çoğunluğunun bürokrasiye yakın kişilerin çocukları olup, iyi okullarda eğitim almış, Batı değerlerini özümsemiş, üst sınıfa mensup kişiler veya orta sınıfa mensup memur ailelerinden yerelde nüfuz sahibi olanların çocukları olduğu belirtilmiştir (s. 144).

Her ne kadar diplomatlık, belirli bir sosyal sınıfa mensup olmakla özdeşleşmişse de bu durumun istisnaları da tarihte mevcuttur. Yazar,

---

kendi kaderini inşa eden veya askerlik, yazarlık gibi mesleklerden geçerek diplomatlık mesleğine giren isimlere ilişkin çarpıcı örnekler vermektedir. Bu bölümde bilhassa, yazarlık ve diplomatlık gibi birbiriyle uzak olduğu düşünülen iki alanın kesişiminde hiç de azımsanmayacak kadar Türk diplomatın varlığı dikkat çekicidir. Yahya Kemal Beyatlı'nın Lozan görüşmelerine gönderilmesini "bir şair vatan işi göremez demesinler diye çok çalıştım" (Ünal, 2003, s. 175) diyerek anlatması bu çarpıcı örneklerden biridir.

Diplomatların kariyer yolculuklarının önemli bir bileşeni de eşleri, bir başka deyişle sefirelerdir. Diplomat eşleri, farklı kültürden katılımcılarla yaptıkları buluşmalar, düzenledikleri "çay partileri", ülke gezilerinde eşlerinin yanında bulunmaları vb. dolayısıyla buldukları yabancı ülkede ülkesini, ülkesinin kadınlarını ve aile yapısını temsil eden kişiler olarak önemli roller üstlenmektedirler (Ünal, 2023, s. 195; Özdemir, 2021, s. 191). Nitekim Erken Cumhuriyet döneminde diplomat eşleri "Cumhuriyet kadını"nı tam anlamıyla temsil eden, iyi eğitilmiş, eşleriyle ortak sosyal çevrelerden gelen, "namuslu kadınlar"dır (Ünal, 2003, s. 203). Yazar bu noktada diplomat eşlerinin yalnızca eşleri üzerinden tanımlanan, ikincil rollerini tam anlamıyla benimsemiş kadınlar olarak görülmemesi gerektiğine dair bir not düşmektedir. Öyle ki diplomat eşleri, önemli toplumsal konuma sahip, kimi zaman üst düzey devlet görevlileri arasında kurdukları temaslarla eşlerinin çözemediği meseleleri çözerek "eş diplomasisi" yürüten (s. 206), kimi zaman diplomat eşi olma deneyimini kendilerinden sonrakilere aktararak protokol kurallarını "öğreten" kadınlardır (s. 208).

Eserin *Vazifesi Başındaki Büyükelçi* başlığını taşıyan dördüncü ve son bölümünde yazar, büyükelçilerin görevleri, diplomatlık mesleğine ilişkin fikirleri, eleştirileri, Doğu toplumlarına bakışları, 2. Dünya Savaşı sırasındaki rolleri gibi meseleleri onların anıları üzerinden ortaya koymaktadır. Oldukça kapsamlı bir arşiv taramasına

---

dayanılarak yazılan bu bölüm bir anlamda büyükelçilerin sahadaki konumunu resmetmektedir. Bu bölümden anlaşıldığı üzere, büyükelçiler temsil görevlerinin yanında istihbarat toplayıp merkeze bildirmek, ülkeler arasındaki politika transferlerine aracı olmak ve merkezin dış politikasının yerelde yapacağı etkiyi şekillendirmek gibi oldukça kritik alanlarda rol üstlenmektedirler (Ünal, 2003, s. 226). Büyükelçilerin hatıralarına yer verilen bu bölüm aynı zamanda diplomatlık mesleğine ilişkin fikir vermesi bakımından da ilgi çekicidir. Örneğin; Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun diplomatın nasıl bir üsluba sahip olması gerektiği ile ilgili olarak söylediği "diplomatik bir toplulukta gerçeği söylemekten daha ağır bir nadanlık olamaz. Herhangi bir hadise veya mesele hakkında tam bir kanaat sahibi görünmek ise kabalığın ta kendisidir" sözleri dikkat çekicidir (s. 228).

Sonuç olarak eser, diplomatlık mesleğinin erken Cumhuriyet döneminde taşıdığı anlamı ve kurumsal dönüşümünü, sosyal ve siyasal bağlamı içerisine yerleştirerek ele almaktadır. Yazarın kapsamlı bir arşiv taramasıyla, diplomatlık mesleğinin gündelik yaşamda veya arka planda kalan yönlerini okuyucuya hatırlatırcasına sunması dikkate değerdir. Bilhassa kolektif biyografi yöntemiyle yazılan bölümlerde olmak üzere metnin genelinde kullanılan dilin açıklığı, böylesi hacimli bir çalışmanın her alandan okurun keyifle okuyabileceği bir eser meydana getirilmesine katkı sağlamış olduğu görülmektedir. Bununla birlikte çalışmanın sadece büyükelçileri konu edinmesi bir sınırlılık olarak nitelendirilebilirse de araştırmanın hacmi ve yapılabirliği düşünüldüğünde anlamlı bir tercih olarak değerlendirilebilir.

Ünal'ın bu eseri, siyaset bilimi, tarih, uluslararası ilişkiler, kamu yönetimi gibi disiplinlerde dar anlamda kurumları inceleyen bakış açısından kurtularak bireyleri ve onların yaşamlarını şekillendiren unsurları da analize dâhil eden araştırmalar için ilham verici bir çalışma olarak görülebilir. Bilhassa kamu yönetimi disiplini açısından

---

düşünüldüğünde, prosopografi yöntemine dayanan araştırmalar ile kamu yönetiminin geçirdiği tarihsel dönüşümün kavrayışı başka bir boyuta taşınabilir. Nitekim bürokratlar kamu politikası kararlarının uygulayıcıları olmanın ötesinde politika sürecinin başat aktörleri, dahası kimi zaman – Ünal'ın da gösterdiği üzere- politika transferinin araçları konumundadırlar. Bu bağlamda Ünal'ın eseri, prosopografi yönteminin uygulanışını göstermesi bakımından kamu yönetimi başta olmak üzere diğer disiplinlerin araştırmacıları için de oldukça kıymetlidir.

Kaynakça

- Kodaman, T. ve E. Y. Akçay (2010). Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye'ye Bıraktığı Miras. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (22). 75-92.
- Köse, F. B. (2023). Tarih Araştırmalarında Prosopografi Yaklaşımı. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, (10). 425-459.
- Kuru, D. ve H. Pabuççular (2022). Introduction to the Special Issue: New Diplomatic Histories of Turkey. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, (25). 167-184.
- Oran, B. (2022). T.C. Dışişleri Bakanlığı. İçinde B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt 1: 1919-1980)* (ss. 55-73). 25. Baskı. İletişim.
- Özdemir, Y. (2021). Kültürel Diplomaside Cinsiyet: Türk Kadın Diplomatların İşlevleri. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9(26). 180-195.
- Palabıyık, A. (2011). Pierre Bourdieu Sosyolojisinde "Habitus", "Sermaye" ve "Alan" Üzerine. *Liberal Düşünce Dergisi*, 16(61-62). 121-141.
- Sert, H. (2018). Memory an Institution: The Turkish Ministry of Foreign Affairs and the diplomats in the 1960-1980 period. [Bir Kurumun Hafızası: 1960-1980 döneminde Türk Dışişleri Bakanlığı ve Diplomatlar] [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- Ünal, M. E. (2023). *Cumhuriyetin Diplomatı Olmak: Erken Cumhuriyet Dönemi Büyükelçileri Üzerine Prosopografik Bir İnceleme*. İletişim.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onayı

Bu araştırma Etik Kurul Onayı gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları

Yazar Adı Soyadı: Tülay DEMİR-ŞİMŞEK (%100)

Çıkar Çatışması

Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.